

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

21. prosinca 2016.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Direktiva 93/13/EEZ – Potrošački ugovori – Hipotekarni zajmovi – Nepoštene odredbe – Članak 4. stavak 2. – Članak 6. stavak 1. – Proglašenje ništavosti – Ograničavanje od strane nacionalnog suda vremenskih učinaka proglašenja ništavosti nepoštene odredbe”

U spojenim predmetima C-154/15, C-307/15 i C-308/15,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koje su uputili Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (Trgovački sud br. 1. u Granadi, Španjolska) (C-154/15), odlukom od 25. ožujka 2015., koju je Sud zaprimio 1. travnja 2015., i Audiencia Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu, Španjolska) (C-307/15 i C-308/15), odlukama od 15. lipnja 2015., koje je Sud zaprimio 1. srpnja 2015., u postupcima

Francisco Gutiérrez Naranjo

protiv

Cajasur Banco SAU (C-154/15),

Ana María Palacios Martínez

protiv

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) (C-307/15),

Banco Popular Español, S. A.

protiv

Emilija Irles López,

Terese Torres Andreu (C-308/15),

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, A. Tizzano, potpredsjednik, R. Silva de Lapuerta i M. Ilešić, predsjednici vijeća, J. Malenovský, E. Levits (izvjestitelj), J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, C. G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen i K. Jürimäe, suci,

nezavisni odvjetnik: P. Mengozzi,

* Jezik postupka: španjolski

tajnik: L. Carrasco Marco, administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 26. travnja 2016.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za F. Gutiérreza Naranja, A. Navarro Vidal, A. Martínez Muriel, D. Pineda Cuadrado i L. Pineda Salido, *abogados*,
- za A. Palacios Martínez, F. J. Zambudio Nicolas, *abogado*, i R. López Coloma, *procuradora*,
- za Banco Popular Español SA, C. Fernández Vicién, I. Moreno-Tapia Rivas i J. Capell, *abogados*,
- za Cajasur Banco SAU, J. Remón Peñalver i D. Sarmiento Ramirez-Escudero, *abogados*,
- za Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), J. Rodríguez Cárcamo i A. Rodríguez Conde, *abogados*,
- E. Irlesa López i T. Torres Andreu, Y. Sánchez Orts, *procuradora* i F. García Cerrillo, *abogado*,
- za španjolsku vladu, A. Gavela Llopis i M. Sampol Pucurull, u svojstvu agenata,
- za češku vladu, S. Šindelková, M. Smolek i J. Vlácil, u svojstvu agenata,
- za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,
- za vladu Ujedinjene Kraljevine, S. Simmons i L. Christie, u svojstvu agenata, uz asistenciju S. Ford, *barrister*, K. Smith i B. Kennellyja, *QC*,
- za Europsku komisiju, D. Roussanov, N. Ruiz García i J. Baquero Cruz, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 13. srpnja 2016.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjevi za prethodnu odluku odnose se na tumačenje, posebice, članaka 6. i 7. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 8., str. 260.).
- 2 Zahtjevi su upućeni u okviru sporova između osoba koje su uzele hipotekarne zajmove i kreditnih institucija, u vezi s pravom na povrat iznosa plaćenih na temelju ugovornih odredaba za koje je sudskim putem utvrđeno da su nepoštene.

Pravni okvir

Pravo Unije

- 3 Uvodna izjava 10. Direktive 93/13 glasi:

„[...] djelotvorniju [je] zaštitu potrošača moguće postići usvajanjem ujednačenih zakonskih propisa u području nepoštenih ugovornih odredaba [...];”

- 4 Uvodna izjava 12. te direktive glasi:

„[...] državama članicama trebalo [bi] omogućiti da svojim nacionalnim propisima, strožim od onih iz ove Direktive, uz dužno poštovanje ugovora, svojim potrošačima pruže višu razinu zaštite;”

- 5 U skladu s uvodnom izjavom 24. Direktive 93/13:

„[...] sudovi ili upravna tijela država članica moraju na raspolaganju imati odgovarajuća i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalne [daljnje] primjene nepoštenih odredaba u potrošačkim ugovorima.”

- 6 U skladu s člankom 3. stavkom 1. Direktive 93/13:

„Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlih iz ugovora.”

- 7 U skladu s člankom 3. stavkom 2. prvim podstavkom te direktive:

„Uvijek se smatra da se o nekoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ona sastavljena unaprijed pa potrošač nije mogao utjecati na njezin sadržaj, posebno u kontekstu unaprijed formuliranog standardnog ugovora.”

- 8 U članku 4. navedene direktive određuje se:

„1. Ne dovodeći u pitanje članak 7., nepoštenost ugovorne odredbe procjenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vrijeme kada je ugovor sklopljen, sve popratne okolnosti sklapanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on ovisi.

2. Procjena o tome jesu li neke odredbe nepoštena ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robe, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.”

- 9 Članak 5. te direktive navodi:

„U slučaju ugovora u kojima se potrošaču sve ili određene odredbe nude u pisanom obliku, te odredbe uvijek moraju biti sročene jasno i razumljivo. [...]”

- 10 Članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 predviđa:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštena odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

- 11 U skladu s člankom 7. stavkom 1. te direktive:

„U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima.”

Španjolsko pravo

Zakonodavstvo

- 12 U skladu s člankom 1303. Código Civila (Građanski zakonik):

„Kada se obveza proglasi ništavom, ugovorne stranke moraju uzajamno vratiti stvari koje su bile predmet ugovora, plodove tih stvari i cijenu uvećanu za kamate, čime se ne dovode u pitanje sljedeći članci.”

- 13 Članak 82. stavak 1. Texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (preinaka Općeg zakona o zaštiti potrošača i korisnika te ostalih dopunskih zakona), koji je odobren Real Decreto Legislativom 1/2007 (Kraljevski zakonodavni dekret 1/2007) od 16. studenoga 2007. (BOE br. 287 od 30. studenoga 2007.), u verziji koja se primjenjuje na glavne postupke (u daljnjem tekstu: LGDCU) glasi:

„Smatraju se nepoštenima sve ugovorne odredbe o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori i sve prakse koje nisu izričito odobrene ako, u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroče znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka proizišlima iz ugovora.”

- 14 Članak 83. LGDCU-a predviđa:

„Nepošteni uvjeti su ništavi i smatra se da nisu bili ugovoreni. U tu svrhu, nakon saslušanja stranaka, sudac proglašava ništavim nepoštene odredbe ugovora, no ugovor ostaje obvezujući za stranke prema istim uvjetima ako može nastaviti vrijediti bez nepoštenih odredaba.”

- 15 Članak 5. stavak 5. Ley 7/1998 sobre Condiciones generales de la Contratación (Zakon 7/1998 o općim uvjetima ugovora) od 13. travnja 1998. (BOE br. 89 od 14. travnja 1998.), u verziji koja se primjenjuje na glavne postupke (u daljnjem tekstu: LCGC) propisuje:

„Tekst općih odredaba valja biti u skladu s kriterijima transparentnosti, jasnoće, preciznosti i jednostavnosti.”

- 16 Članak 7. LCGC-a predviđa:

Sljedeći opći uvjeti ne smatraju se uključenima u ugovor:

„(a) oni s kojima se potrošač nije stvarno imao priliku upoznati prije nego je ugovor sklopljen ili oni koji nisu potpisani, ako je to primjenjivo, u skladu s člankom 5.;

(b) uvjeti koji su nečitljivi, dvosmisleni, nejasni i neshvatljivi, osim, u slučaju potonjih, kada ih je stranka izričito prihvatila pisanim putem i kada su u skladu s posebnim pravilima o transparentnosti ugovornih odredaba u tom području.”

17 U skladu s člankom 8. LCGC-a:

„1. Ništavi su opći uvjeti koji su, na štetu stranke, protivni odredbama zakona ili bilo kojem drugom prisilnom pravilu ili zabrani, osim ako se njima drukčije ne sankcionira njihovo kršenje.

2. Posebice, ništavi su nepošteni opći uvjeti u potrošačkim ugovorima [...]”

Sudska praksa Tribunala Supremo (Vrhovni sud, Španjolska)

– *Presuda br. 241/2013 od 9. svibnja 2013.*

18 Tribunal Supremo (Vrhovni sud), kojem je udruga potrošača podnijela kolektivnu tužbu za propuštanje protiv više kreditnih institucija, u presudi br. 241/2013. od 9. svibnja 2013. (u daljnjem tekstu: presuda od 9. svibnja 2013.) nakon što je utvrdio da su nepoštene odredbe koje predviđaju minimalnu stopu ispod koje se promjenjiva kamatna stopa ne može smanjivati (u daljnjem tekstu: odredbe o najnižoj kamatnoj stopi), a koje su sadržane u općim uvjetima ugovora o hipotekarnom zajmu sklopljenih s potrošačima, proglasio je te odredbe ništavima.

19 Taj je sud smatrao da su navedene odredbe, koje se odnose na definiciju glavnog predmeta odnosnih ugovora jezično razumljive za potrošače i da stoga ispunjavaju zahtjev da trebaju biti jasno i razumljivo sastavljene, propisan člankom 4. stavkom 2. Direktive 93/13. Stoga ih navedeni sud nije trebao smatrati nepoštenima u skladu sa sudskom praksom Suda iz presude od 3. lipnja 2010., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

20 Međutim, oslanjajući se posebice na načela koja je Sud uspostavio u presudi od 21. ožujka 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), navedeni je sud utvrdio da se zahtjev transparentnosti, predviđen u članku 4. stavku 2. Direktive 93/13, mora shvatiti kao da ne sadrži samo formalni nego i materijalni aspekt, koji ima isti opseg poput zahtjeva iz članka 5. te direktive, i u dovoljnoj je mjeri povezan s informacijama pruženim potrošačima prilikom sklapanja ugovora glede pravnih i ekonomskih posljedica koje za njih proizlaze iz primjene odredaba koje se odnose, među ostalim, na glavni predmet ugovora.

21 Prema mišljenju Tribunala Supremo (Vrhovni sud), u predmetu u kojem je donesena presuda od 9. svibnja 2013., zahtjev materijalne transparentnosti nije ispunjen jer odnosne banke nisu pružile takve informacije potrošačima prilikom sklapanja ugovora o zajmu koji sadrže odredbe o najnižoj kamatnoj stopi. U skladu s tim, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) analizirao je moguću nepoštenost navedenih odredaba, s obzirom na opće kriterije dobre vjere, ravnoteže i transparentnosti iz članka 3. stavka 1., članka 4. stavka 1 i članka 5. Direktive 93/13, te je proglasio ništavima navedene odredbe zbog nedostatka transparentnosti jer zajmoprimci nisu bili dostatno informirani glede konkretnih posljedica njihove primjene u praksi.

22 Međutim, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) ocijenio je da odnosni ugovori o hipotekarnom zajmu mogu nastaviti vrijediti te je, osim toga, ograničio retroaktivnost učinaka proglašenja ništavosti odredaba o najnižoj kamatnoj stopi.

23 Naime, s tim u svezi, nakon što je podsjetio da, u skladu sa sudskom praksom Suda koja se primjenjuje na proglašenje ništavim nepoštenih odredaba, treba smatrati da odnosne odredbe nemaju učinka, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) naveo je da, bez obzira na opće pravilo retroaktivnog učinka proglašenja ništavnosti, taj učinak nije mogao ostati izvan utjecaja općih pravnih načela, posebice načela pravne sigurnosti.

24 Tribunal Supremo (Vrhovni sud) utvrdio je da su odredbe o najnižoj kamatnoj stopi zakonite kao takve, da su donesene iz objektivnih razloga, da nisu ni uobičajene ni pretjerane, da se njihova uporaba odavno tolerira na tržištu nekretninskih kredita, da se njihova ništavost temelji na nedostatku

transparentnosti zbog nedostatne informiranosti zajmoprimaca, da su banke poštovale regulatorne zahtjeve za pružanje informacija, da je određivanje minimalne kamatne stope odgovaralo potrebi održavanja minimalnog povrata odnosnih hipotekarnih zajmova kako bi se omogućilo bankama da povrate nastale troškove ponude i nastave nuditi financiranje, da su odredbe o najnižoj kamatnoj stopi izračunate na način da ne uzrokuju značajne promjene u iznosima koje početno treba platiti, a koje su zajmoprimci uzimali u obzir kada su odlučivali o svojim gospodarskim aktivnostima, da je španjolsko zakonodavstvo odobrilo zamjenu vjerovnika i da bi retroaktivnost proglašenja odnosnih odredaba ništavima uzrokovala ozbiljne gospodarske probleme.

- 25 Prema tome, s obzirom na ta razmatranja, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) na temelju načela pravne sigurnosti ograničio je učinke svoje presude na razdoblje od njezine objave, odlučivši da utvrđenje ništavosti odnosnih odredaba o najnižoj kamatnoj stopi ne utječe ni na situacije o kojima je konačno odlučeno pravomoćnim sudskim odlukama ni na uplate izvršene prije 9. svibnja 2013., tako da su se trebali vratiti samo iznosi koji su na temelju tih odredaba neosnovano plaćeni nakon tog datuma.

– Presuda br. 139/2015 od 25. ožujka 2015.

- 26 U svojoj presudi br. 139/2015 od 25. ožujka 2015. (u daljnjem tekstu: presuda od 25. ožujka 2015.), Tribunal Supremo (Vrhovni sud) potvrdio je ograničenje retroaktivnih učinaka proglašenja ništavosti odredbe o najnižoj kamatnoj stopi, u okviru pojedinačne tužbe potrošača koji je zahtijevao povrat iznosa neosnovano plaćenih na temelju takve odredbe. Time je taj sud rješenje iz presude od 9. svibnja 2013. koju je donio po kolektivnim tužbama za propuštanje proširio na pojedinačne tužbe za propuštanje i naknadu štete. Stoga je, u predmetu u kojem je donesena presuda od 25. ožujka 2015., obveza povrata ograničena samo na iznose koji su neosnovano plaćeni nakon donošenja presude od 9. svibnja 2013.

Činjenično stanje i prethodna pitanja

Predmet C-154/15

- 27 Francisco Gutiérrez Naranjo sklopio je s Cajasur Banco SAU hipotekarni zajam s odredbom o najnižoj kamatnoj stopi.
- 28 Na temelju Direktive 93/13 i sudske prakse Tribunala Supremo (Vrhovni sud), F. Gutierrez Naranjo podnio je Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (Trgovački sud br. 1 u Granadi, Španjolska) tužbu kojom od njega zahtijeva da proglasi tu odredbu o najnižoj kamatnoj stopi ništavom i naloži povrat iznosa neosnovano plaćenih na temelju te odredbe.
- 29 Sud koji je uputio zahtjev pita se je li ograničavanje učinaka proglašenja ugovorne odredbe ništavom zbog njezine nepoštenosti samo na razdoblje nakon tog proglašenja u skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13.
- 30 Stoga je Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (Trgovački sud br. 1 u Granadi) odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Je li u okolnostima poput predmetnih, tumačenje prema kojem nepoštena odredba o kojoj je riječ, iako proglašena ništavom, nastavlja proizvoditi učinke do objave tog proglašenja sukladno s tumačenjem „neobvezivosti” iz članka 6. stavka 1. Direktive 93/13/EEZ? Može li se, prema tome, smatrati da su unatoč proglašenju ništavosti odredbe učinci koje je ona proizvodila dok je bila na snazi i dalje valjani i postojeći?

2. Kada je po pojedinačnoj tužbi potrošača odredba proglašena ništavom, je li prestanak korištenja određenom odredbom, koji je moguće odrediti (u skladu s prvim stavcima članka 6. i 7.), u skladu s ograničenjem učinaka ništavosti? Mogu li sudovi ublažiti obvezu prodavatelja robe odnosno pružatelja usluge da vrati ono što je potrošač platio na osnovi odredbe koja je zbog propusta u informiranju i/ili transparentnosti naknadno proglašena ništavom *ex tunc*?”

Predmet C-307/15

- 31 Ana María Palacios Martínez sklopila je 28. srpnja 2006. s Bancom Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) ugovor o hipotekarnom zajmu s odredbom o najnižoj kamatnoj stopi.
- 32 Zajmoprimateljica je 6. ožujka 2014. podnijela tužbu Juzgadu de lo Mercantil n° 1 de Alicante (Trgovački sud br. 1 u Alicanteu, Španjolska) zahtijevajući da se odredba o najnižoj kamatnoj stopi, zbog svoje nepoštenosti, proglasi ništavom i da banka vrati iznose koje je neosnovano primila.
- 33 U prvostupanjskom postupku, taj je sud utvrdio, pozivajući se na rješenje Tribunala Supremo (Vrhovni sud) u presudi od 9. svibnja 2013., da je tužba postala bespredmetna, ne dovodeći u pitanje povrat tužitelju iznosa koje je banka mogla primiti na temelju odnosne odredbe od datuma proglašenja te presude.
- 34 U žalbenom postupku, Audiencia Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu, Španjolska) izrazio je sumnju u sukladnost rješenja iz prvostupanjskog postupka s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13.
- 35 Prema njegovu mišljenju, neretroaktivnost proglašenja ništavom nepoštene odredbe može biti proturječna kako s ciljevima te direktive tako i sa zabranom ublažavanja sudskim putem učinaka nepoštene odredbe. Osim toga, navedeni sud dvoji o tome jesu li uvjeti koje Sud zahtijeva kako bi se učinci proglašenja ništavom nepoštene odredbe mogli vremenski ograničiti bili ispunjeni u predmetu u kojem je donesena presuda od 9. svibnja 2013.
- 36 Stoga je Audiencia Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu) odlučila prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Je li sukladno s načelom neobvezatnosti [nepoštenih odredaba] iz članka 6. stavka 1. Direktive Vijeća 93/13 to da restitucijski učinci koji proizlaze iz utvrđenja ništavosti zbog nepoštenosti odredbe o najnižoj kamatnoj stopi koja se nalazi u ugovoru u zajmu djeluju retroaktivno ne od datuma sklapanja ugovora već od kasnijeg datuma?
2. Je li kriterij dobre vjere zainteresiranih krugova koji djeluje kao temelj ograničenja retroaktivnog učinka [ništavosti] nepoštene klauzule autonomni pojam prava Unije koji treba ujednačeno tumačiti u svim državama članicama?
3. U slučaju potvrdnog odgovora, koje elemente treba uzeti u obzir kako bi se ocijenilo postojanje dobre vjere u zainteresiranim krugovima?
4. U svakom slučaju, je li u skladu s dobrom vjerom zainteresiranih krugova postupanje prodavatelja robe odnosno pružatelja usluge koje je tijekom sastavljanja ugovora dovelo do nedostatka transparentnosti koja je uzrokovala nepoštenost klauzule?
5. Je li rizik od ozbiljnih povreda koji djeluje kao temelj ograničenja retroaktivnog učinka [ništavosti] nepoštene odredbe autonomni pojam prava Unije koji treba ujednačeno tumačiti u svim državama članicama?

6. U slučaju pozitivnog odgovora, koje kriterije treba uzeti u obzir?
7. Treba li rizik od ozbiljnih povreda ocijeniti uzimajući u obzir samo eventualni rizik za prodavatelja robe odnosno pružatelja usluge ili također treba uzeti u obzir štetu nanесenu potrošačima time što nisu vraćeni cijeli iznosi na temelju navedene odredbe o najnižoj kamatnoj stopi?"

Predmet C-308/15

- 37 Emilio Irlés López i Teresa Torres Andreu sklopili su 1. lipnja 2001. s Bancom Popular Español SA (u daljnjem tekstu: BPE) ugovor o hipotekarnom zajmu s odredbom o najnižoj kamatnoj stopi. Aktima o izmjeni od 2. svibnja 2007. i 14. lipnja 2007., stranke su ugovorile dva povećanja kreditne linije, od kojih svako sadržava odredbu o najnižoj kamatnoj stopi.
- 38 Smatrajući da je njihov pristanak na odredbe o najnižoj kamatnoj stopi bio posljedica nedostatka transparentnosti, zajmoprimci su Juzgadu de lo Mercantil nº de Alicante (Trgovački sud br. 3 u Alicanteu, Španjolska) podnijeli tužbu za proglašenje ništavosti tih odredaba i povrat neosnovano plaćenih iznosa na temelju tih odredaba.
- 39 Navedeni sud prihvatio je u prvostupanjskom postupku tužbu, te je naložio BPE-u da vrati zajmoprimcima iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju tih odredaba nakon sklapanja ugovora o zajmu i njegovih akata o izmjeni.
- 40 BPE je podnio žalbu Audienciji Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu), pozvavši se na presude od 9. svibnja 2013. i 25. ožujka 2015.
- 41 Sud koji je uputio zahtjev izražava, s jedne strane, dvojbe glede sukladnosti ograničavanja učinaka proglašenja nepoštene odredbe ništavom s člankom 6. Direktive 93/13. S druge strane, prema mišljenju toga suda, činjenica da je Tribunal Supremo (Vrhovni sud), u svojoj presudi od 25. ožujka 2015., proširio na pojedinačne tužbe rješenje koje je iznio u svojoj presudi od 9. svibnja 2013. u kontekstu kolektivne tužbe može kao učinak imati ograničavanje prava zajmoprimaca, uzetih pojedinačno, na djelotvornu sudsku zaštitu, jer se specifične okolnosti svakog pojedinog slučaja ne uzimaju u obzir za određivanje polazišne točke obveze povrata koja tereti banku koja je imala koristi od učinaka nepoštene odredbe.
- 42 Stoga je Audiencia Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu) odlučila prekinuti postupak i uputiti Sudu, pored sedam prethodnih pitanja jednakih onima postavljenima u predmetu C-307/15, osmo pitanje, koje glasi:
- „8. Je li sukladno s načelom neobvezatnosti nepoštenih odredbi iz članka 6. stavka 1. Direktive Vijeća 93/13, i s pravom na djelotvornu sudsku zaštitu iz članka 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, automatsko proširenje istog ograničenja restitucijskog učinka koji proistječe iz ništavosti klauzule o najnižoj kamatnoj stopi proglašenoj u okviru postupka koji je pokrenula udruga potrošača protiv financijskih ustanova, na individualne tužbe radi utvrđenja ništavosti klauzule o najnižoj kamatnoj stopi, koje su podnijeli klijenti-potrošači koji su sklopili ugovor o hipotekarnom zajmu s drugim financijskim ustanovama?"
- 43 Rješenjem predsjednika Suda od 10. srpnja 2015. predmeti C-307/15 i C-308/15 spojeni su u svrhu pisanog i usmenog dijela postupka i u svrhu donošenja presude.
- 44 Rješenjem predsjednika Suda od 14. kolovoza 2015., odbijeni su zahtjevi kojima Audiencia Provincial de Alicante (Regionalni sud u Alicanteu) u predmetima C-307/15 i C-308/15 traži odlučivanje u ubrzanom postupku koji je predviđen člankom 23.a Statuta Suda Europske unije i člankom 105. stavkom 1. Poslovnika Suda.

- 45 Rješenjem predsjednika Suda od 21. listopada 2015. predmet C-154/15 spojen je s predmetima C-307/15 i C-308/15 u svrhu pisanog i usmenog dijela postupka i u svrhu donošenja presude.

O prethodnim pitanjima

Prvo i drugo pitanje u predmetu C-154/15 te prva pitanja u predmetima C-307/15 i C-308/15

- 46 Dvama pitanjima u predmetu C-154/15 te prvim pitanjima u predmetima C-307/15 et C-308/15, koje treba razmotriti zajedno, sudovi koji su uputili zahtjeve pitaju, u biti, treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da mu se protivi nacionalna sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti, u smislu članka 3. stavka 1. te direktive, odredbe sadržane u ugovoru koji je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge sklopio s potrošačem, samo na iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju te odredbe nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost.
- 47 Najprije valja ispitati argument španjolske vlade, Cajasure Banco i BPE-a, prema kojem pitanje učinaka utvrđenja nepoštenosti odredbe poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku ne potpada u područje primjene Direktive 93/13, jer je, to utvrdivši, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) osigurao višu razinu zaštite potrošača od one zajamčene tom direktivom.
- 48 S tim u svezi, iz odluka kojima se upućuju zahtjevi, doduše, proizlazi da je Tribunal Supremo (Vrhovni sud) u svojoj presudi od 9. svibnja 2013., kako bi opravdao nadzor nepoštenosti odnosnih odredaba o najnižoj kamatnoj stopi, koje se odnose na glavni predmet ugovora o kojima je riječ, tumačio zahtjev transparentnosti iz članka 4. stavka 2. navedene direktive na način da se on ne ograničava na poštovanje formalne transparentnosti ugovornih odredaba, u smislu njihove jasnoće i razumljivosti, nego zahvaća i materijalnu transparentnost, u smislu dostatnosti informacija pruženih potrošaču glede opsega, kako pravnog tako i ekonomskog, njegove ugovorne obveze.
- 49 Međutim, kao što je nezavisni odvjetnik naveo u točkama 46. do 50. svojeg mišljenja, nadzor materijalne transparentnosti odredaba koje se odnose na glavni predmet ugovora proizlazi iz onoga što nalaže članak 4. stavak 2. Direktive 93/13. Naime, ta odredba predviđa, jednako kao u članku 5. te direktive, da ugovorne odredbe moraju biti „sročene jasno i razumljivo”.
- 50 Sud je s tim u svezi već izrazio stav prema kojem je obavijest prije sklapanja ugovora o ugovornim uvjetima i posljedicama sklapanja od temeljne važnosti za potrošača. Potonji osobito na osnovi te informacije donosi odluku o tome želi li biti obavezan uvjetima koje su prethodno sastavili prodavatelj robe ili pružatelj usluga (presuda od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-2013:180, t. 44.).
- 51 Prema tome, ispitivanje nepoštenosti u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 93/13, ugovorne odredbe koja se odnosi na definiciju glavnog predmeta ugovora, u slučaju kada potrošač prije njegova sklapanja nije imao potrebne informacije o ugovornim uvjetima i posljedicama navedenog sklapanja, potpada u područje primjene te direktive općenito, a posebice u područje primjene njezina članka 6. stavka 1.
- 52 Stoga, budući da se i sudovi koji su uputili zahtjeve pozivaju na presudu od 9. svibnja 2013. kojom se ograničava restitucijski učinak utvrđenja nepoštenosti odredaba o najnižoj kamatnoj stopi, valja ispitati treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da se njime dopušta takvo ograničenje od strane nacionalnog suda.
- 53 Članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 određuje da države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača.

- 54 Tu odredbu valja smatrati normom ekvivalentnom nacionalnim pravilima koja, u okviru unutarnjeg pravnog poretka, imaju karakter normi javnog poretka (vidjeti u tom smislu presudu od 30. svibnja 2013., *Asbeek Brusse i de Man Garabito*, C-488/11, EU:C:2013:341, t. 44.).
- 55 Usto, riječ je o odredbi s obvezujućim učinkom kojoj je cilj zamijeniti formalnu ravnotežu koju ugovor uspostavlja između prava i obveza suugovaratelja stvarnom ravnotežom koja će ponovno uspostaviti jednakost između potonjih (presuda od 14. lipnja 2012., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 63.).
- 56 S obzirom na narav i važnost javnog interesa koji se temelji na zaštiti potrošača, koji se nalaze u slabijem položaju u odnosu na prodavatelje robe ili pružatelje usluga, Direktiva 93/13 državama članicama nameće, kao što to proizlazi iz njezinog članka 7. stavka 1., tumačenog u vezi s njezinom uvodnom izjavom 24., da osiguraju primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnoga korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koje prodavatelji robe ili pružatelji usluga sklapaju s potrošačima (presuda od 30. travnja 2014., *Kásler i Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 78.).
- 57 Da bi to učinio, nacionalni sud mora jednostavno odbiti primjenu nepoštenih ugovornih odredbi, kako ne bi proizvela obvezujući učinak u odnosu na potrošača, a da pritom nije ovlašten preispitati njezin sadržaj (vidjeti, u tom smislu, presudu od 14. lipnja 2012., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 65.).
- 58 U tom kontekstu, s jedne strane, nacionalni sud mora po službenoj dužnosti ocijeniti nepoštenost ugovorne odredbe koja ulazi u područje primjene Direktive 93/13 i time ispraviti neravnotežu između potrošača i prodavatelja robe odnosno pružatelja usluge, kada raspolaže za to potrebnim pravnim i činjeničnim elementima.
- 59 Naime, potpuna učinkovitost zaštite predviđene navedenom direktivom zahtijeva da je nacionalni sud koji je po službenoj dužnosti utvrdio da je ugovorna odredba nepoštena nije dužan, kako bi mogao izvući zaključke iz tog utvrđenja, čekati da potrošač koji je upoznat sa svojim pravima, podnese zahtjev za poništenje te odredbe (presuda od 30. svibnja 2013., *Jörös*, C-397/11, EU:C:2013:340, t. 42.).
- 60 S druge strane, nacionalni sud nije ovlašten mijenjati sadržaj nepoštenih odredaba, osim ako time pridonosi otklanjanju odvrćajućeg učinka na prodavatelje robe ili pružatelje usluga u smislu da te nepoštenih odredbi jednostavno ne primjenjuju na potrošače (vidjeti, u tom smislu, presudu od 21. siječnja 2015., *Unicaja Banco i Caixabank*, C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, EU:C:2015:21, t. 31. i navedenu sudsku praksu).
- 61 Iz prethodnih razmatranja proizlazi da članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovornu odredbu koja je proglašena nepoštenom valja smatrati, u načelu, kao da nikada nije postojala, tako da ne može imati učinak u odnosu na potrošača. Prema tome, sudsko utvrđenje nepoštenosti takve odredbe mora, u načelu, imati za posljedicu ponovnu uspostavu pravne i činjenične situacije potrošača u kojoj bi se nalazio da navedene odredbe nije bilo.
- 62 Iz toga proizlazi da obveza nacionalnog suda da izuzme iz primjene nepoštenu ugovornu odredbu kojom se nalaže plaćanje iznosa za koje se uspostavilo da je neosnovano ima, u načelu, odgovarajući restitucijski učinak u odnosu na te iznose.
- 63 Naime, nepostojanje takvog restitucijskog učinka može dovesti u pitanje preventivni učinak koji se člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13, u vezi s njezinim člankom 7. stavkom 1., želi pridati utvrđenju nepoštenosti odredaba sadržanih u ugovorima koje je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge sklopio s potrošačima.

- 64 Doduše, članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 zahtijeva od država članica da predvide da nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošače „prema nacionalnom pravu” (presuda od 6. listopada 2009., *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, t. 57.).
- 65 Međutim, uređenje u nacionalnom pravu zaštite zajamčene potrošačima Direktivom 93/13 ne može izmijeniti opseg a time ni sadržaj te zaštite i time dovesti u pitanje jačanje njezine djelotvornosti donošenjem ujednačenih pravila o nepoštenim odredbama, što je bila namjera zakonodavca Europske unije, kao što je navedeno u uvodnoj izjavi 10. Direktive 93/13.
- 66 Slijedom toga, iako je zadaća država članica putem svojeg nacionalnog prava definirati uvjete pod kojima se utvrđuje nepoštenost uredbe sadržane u ugovoru te se proizvode konkretni pravni učinci tog utvrđenja, ono i dalje mora omogućavati ponovno uspostavljanje činjenične i pravne situacije u kojoj bi potrošač bio da ta nepoštena odredba nije postojala, među ostalim, uspostavljanjem prava na povrat koristi koje je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge neosnovano stekao na potrošačevu štetu na temelju navedene nepoštene odredbe.
- 67 U ovom slučaju, presudom od 9. svibnja 2013., na koju se pozivaju sudovi koji su uputili zahtjeve, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) presudio je da utvrđenje nepoštenosti odnosnih odredaba o najnižoj kamatnoj stopi ne utječe ni na situacije o kojima je konačno odlučeno pravomoćnim sudskim odlukama ni na uplate izvršene prije datuma proglašenja te presude, i da su, slijedom toga, učinci koji proizlaze iz tog utvrđenja, među ostalim, pravo potrošača na povrat, ograničeni, na temelju načela pravne sigurnosti, na iznose koji su neosnovano plaćeni od tog datuma.
- 68 S tim u svezi, istina je da je Sud već priznao da zaštita potrošača nije apsolutna. U tom je smislu posebice utvrdio da pravo Unije ne nameće nacionalnom sudu da izuzme iz primjene domaća postupovna pravila kojima se, među ostalim, odluci daje svojstvo pravomoćnosti, čak i ako bi to omogućilo ispravljanje povrede odredbe, ma kakva ona bila, sadržane u Direktivi 93/13 (vidjeti, u tom smislu, presudu od 6. listopada 2009., *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, t. 37.). Iz toga slijedi da je Tribunal Supremo (Vrhovni sud) imao pravo u svojoj presudi od 9. svibnja 2013. utvrditi da ona ne utječe na situacije o kojima je konačno odlučeno ranijim pravomoćnim sudskim odlukama.
- 69 Isto tako, Sud je već utvrdio da je određivanje razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupaka u interesu pravne sigurnosti u skladu s pravom Unije (presuda od 6. listopada 2009., *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, t. 41.).
- 70 Ipak, valja razlikovati primjenu postupovnog pravila, poput razumnog roka za zastaru, od vremenskog ograničenja učinaka tumačenja pravnog pravila Unije (vidjeti, u tom smislu, presudu od 15. travnja 2010., *Barth*, C-542/08, EU:C:2010:193, t. 30. i navedenu sudsku praksu). S tim u svezi valja podsjetiti da, s obzirom na temeljni zahtjev ujednačene i opće primjene prava Unije, samo Sud može odlučivati o vremenskim ograničenjima koja se primjenjuju na njegovo tumačenje takvog pravila (vidjeti, u tom smislu, presudu od 2. veljače 1988., *Barra i dr.*, 309/85, EU:C:1988:42, t. 13.).
- 71 Stoga, uvjeti određeni u nacionalnom pravu, na koje se poziva članak 6. stavak 1. Direktive 93/13, ne mogu zadirati u bit prava koja potrošači imaju na temelju te odredbe, kako je tumači sudska praksa Suda navedena u točkama 54. do 61. ove presude, a to je da ne budu vezani odredbom koja se smatra nepoštenom.
- 72 Vremensko ograničenje učinaka koje je Tribunal Supremo (Vrhovni sud) utvrdio u svojoj presudi od 9. svibnja 2013. glede utvrđenja ništavosti odredaba o najnižoj kamatnoj stopi dovodi do toga da se, općenito, svakom potrošaču koji je prije tog datuma sklopio ugovor o hipotekarnom zajmu koji sadržava takvu odredbu uskraćuje pravo na puni povrat iznosa koje je neosnovano platio banci na temelju te odredbe u razdoblju prije 9. svibnja 2013.

- 73 Iz toga slijedi da nacionalna sudska praksa, poput one koja proizlazi iz presude od 9. svibnja 2013., glede vremenskog ograničenja pravnih učinaka koji na temelju članka 6. stavka 1. Direktive 93/13 proizlaze iz utvrđenja nepoštenosti ugovorne odredbe, osigurava samo ograničenu zaštitu potrošača koji su sklopili ugovor o hipotekarnom zajmu koji sadržava odredbu o minimalnoj kamatnoj stopi prije datuma proglašenja odluke kojom je sudski utvrđena ta nepoštenost. Takva zaštita se stoga pokazuje nepotpunom i nedostatnom te ne predstavlja ni primjeren ni učinkovit način da se zaustavi korištenje te vrste odredaba, suprotno onome što predviđa članak 7. stavak 1. te direktive (vidjeti, u tom smislu, presudu od 14. ožujka 2013., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, t. 60.).
- 74 U tim okolnostima, nacionalni sudovi, s obzirom na to da su glede rješenja glavnih postupaka vezani tumačenjem prava Unije koje je dao Sud, moraju, na temelju vlastite nadležnosti, izuzeti od primjene vremensko ograničenje učinaka koje je Tribunal Supremo (Vrhovni sud) utvrdio u svojoj presudi od 9. svibnja 2013. jer nije u skladu s tim pravom (vidjeti, u tom smislu, presude od 5. listopada 2010., Elchinov, C-173/09, EU:C:2010:581, t. 29. do 32.; od 19. travnja 2016., DI, C-441/14, EU:C:2016:278, t. 33. i 34.; od 5. srpnja 2016., Ognyanov, C-614/14, EU:C:2016:514, t. 36., i od 8. studenoga 2016., Ognyanov, C-554/14, EU:C:2016:835, t. 67. do 70.).
- 75 Iz svih prethodnih razmatranja proizlazi da članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da mu se protivi nacionalna sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti, u smislu članka 3. stavka 1. te direktive, odredbe sadržane u ugovoru koji je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge sklopio s potrošačem, samo na iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju te odredbe nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost.

Ostala prethodna pitanja

- 76 Uzimajući u obzir odgovor na prvo i drugo pitanje u predmetu C-154/15 te na prva pitanja u predmetima C-307/15 i C-308/15, na ostala prethodna pitanja nije potrebno odgovoriti.

Troškovi

- 77 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

Članak 6. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da mu se protivi nacionalna sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti, u smislu članka 3. stavka 1. te direktive, odredbe sadržane u ugovoru koji je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge sklopio s potrošačem, samo na iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju te odredbe nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost.

Potpisi